

Treballs d'investigació en atenció primària: revisió dels treballs en llengües espanyoles publicats l'any 1986

P. Babi Rourera, J. Guerrero Désirré, B. Núñez Martínez, F. Borrell Carrió*, J. Jiménez Villa**, i J. Esteban Navarro***

Metgessa resident de Medicina Familiar i Comunitària. * Tutor del Programa de M.F. i C. de Barcelona.

** Tècnic de Salut Pública. *** Diplomada en Infermeria.

INVESTIGATION INTO PRIMARY CARE: REVIEW OF COMMUNICATIONS IN SPANISH LANGUAGES PUBLISHED DURING THE YEAR 1986

29 studies, carried out by professionals and general practitioners, and published in various journals. i.e. *Atención Primaria, Medicina Clínica, Gaceta Sanitaria, Revista Española de Pediatría* and *Annals de Medicina*, have been scrutinised.

A majority of those studied were found to have been carried out by family practitioners or residents and that there was a notable absence of pediatricians. Among the subjects chosen, the analysis of the demand, arterial hypertension and vaccinations, predominate, totalling almost 50 % of the projects undertaken.

An 89 % total of descriptive designs should be noted contrasting with only 2 of analytical or experimental nature. Of 6 parameters of 8 methodological adequacy there was an average 4.38 (SD = 2.23). 52 % of the subjects treated had no statistics included.

We found wide variability in the quality of the projects and would welcome a wider choice as regards the field of interest of the researchers. We, also feel it necessary to adapt the designs in order to demonstrate hypothesis, which may suppose changes in present day practices

Paraules clau: Atenció primària. Investigació.

TRABAJOS DE INVESTIGACIÓN EN ATENCIÓN PRIMARIA: REVISIÓN DE LOS TRABAJOS EN LENGUAS ESPAÑOLAS PUBLICADOS EN EL AÑO 1986

Revisamos 29 trabajos elaborados por profesionales de atención primaria y publicados en: *Atención Primaria, Medicina Clínica, Gaceta Sanitaria, Revista Clínica Española, Revista Española de Pediatría* y *Annals de Medicina*. Encontramos una mayoría realizados por especialistas o residentes de Medicina Familiar y Comunitaria, con ausencia de pediatras. Entre los temas analizados destaca el análisis de la demanda, hipertensión arterial y vacunaciones, totalizando casi el 50 % de los trabajos. Cabe resaltar un 89 % de diseños descriptivos, con sólo dos de tipo analítico o experimental. Sobre 6 parámetros de adecuación metodológica hubo un cumplimiento medio de 4,38 (DE = 2,23). El 52 % de los trabajos no tenían tratamiento estadístico. Creemos que existe una amplia variabilidad en la calidad de los trabajos siendo necesario ampliar la temática de interés de los investigadores y adaptar los diseños a la demostración de hipótesis que supongan cambios en la práctica asistencial.

Ann Med (Barc) 1988; 74:203-206.

Introducció

Des que el 1978 es definí a Alma-Ata el nou model d'atenció primària de salut, l'interès per aquest camp s'ha anat incrementant. Això no obstant, en el nostre país l'aparició de revistes o publicacions d'investigació

en aquesta disciplina és relativament nova. El naixement de l'especialitat de Medicina Familiar i Comunitària suposà un impuls en la consolidació d'unes línies de treball.

Per tal de valorar la capacitat i l'adequació dels esforços realitzats pels professionals, no solament des de la perspectiva quantitativa sinó essencialment qualitativa, procedim a auditar tots aquells treballs d'investigació apareguts l'any 1986, realitzats exclusivament des de l'atenció primària i per professionals d'atenció primària.

Correspondència: Dr. Francesc Borrell.

Unitat Docent Medicina Familiar i Comunitària de Barcelona.

CAP Cornellà. C/ Bellaterra, 41. 08940 Cornellà de Llobregat.

Els objectius foren: 1. Identificar la procedència dels treballs i la titulació dels professionals. 2. Descriure les àrees d'investigació i el disseny dels treballs, així com algunes de les característiques metodològiques.

Material i mètodes

Hem revisat tots els articles publicats el 1986 com originals en les revistes: *Atención Primaria*, *Medicina Clínica*, *Revista Clínica Española*, *Gaceta Sanitaria*, *Annals de Medicina* i *Revista Española de Pediatría*.

Foren exclosos aquells treballs on els autors dels quals no exercien directament en l'atenció primària de salut (per exemple treballs hospitalaris, treballs realitzats per tècnics de salut pública, especialistes hospitalaris, etc.), però sí que foren inclosos aquells on col·laboraven especialistes foranis al costat de professionals de l'atenció primària.

Per a cada treball vam considerar: nombre i titulació dels autors, àmbit de treball (rural, urbà, docent), àrea d'investigació (clínica, epidemiològica, administrativa), tipus de disseny (descriptiu, observacional, experimental) i correcció metodològica a partir de 6 ítems (taula I) que, segons el nostre parer, definien la qualitat formal dels treballs i que a partir d'ara anomenarem paràmetres d'adequació metodològica. La presència de cada un d'aquests 6 paràmetres era valorada amb un punt. És a dir, un treball amb 3 paràmetres d'adequació metodològica rebia una puntuació de 3.

Per tal de validar l'estudi, un observador que desconeixia els resultats previs revisà el 30 % de la mostra mitjançant selecció a l'atzar acarant els resultats amb els prèviament obtinguts pels altres participants. La comparació de les discordàncies s'efectuà mitjançant test de McNemar i Binomial.

Efectuàrem test de χ^2 per a la comparació de proporcions i la t de Student per a la comparació de mostres.

Resultats

Validació de la metodologia. L'observador cec no obtingué diferències significatives en la valoració dels diferents ítems amb una $p > 0,05$, tot i que en dos dels paràmetres (repetibilitat i discussió de limitacions) d'adequació metodològica s'obtingueren valors compresos entre $p < 0,10$ i $p > 0,05$.

Articles i revistes. Destacaríem la manca de treballs d'investigació d'atenció primària en la *Revista Española de Pediatría*. Els *Annals de Medicina* i la *Revista Clínica Española* només publicaren un article (taula II).

Autors. Signaren una mitjana de 4,81 autors per article amb una desviació estàndard de 2,79.

Titulació. Destaca l'absència de pediatres i que solament en un 14 % dels treballs participessin diplomats en infermeria. En el 38 % dels treballs participaren altres professionals no considerats en la nostra classificació.

Àmbit de treball. Constatem un pes més gran dels treballs elaborats en l'àrea urbana sense que la diferència no arribés a tenir significació estadística (taula III).

Àrea d'investigació. Els treballs de l'àrea clínica foren escassos, amb una absència total de l'àrea psico-social (taula IV). Predominaren els de temàtica epidemiològica, centrats fonamentalment en l'estudi de prevalences. Els de caire administratiu foren realitzats sobretot en l'àmbit urbà (sis d'un total de set). (Aquesta diferència no té significació estadística perquè la mostra és molt petita: χ^2 0,21 dl 1 $p = 0,63$.)

TAULA I
Paràmetres d'adequació metodològica

1. ¿Es descriu la font de subjectes?
2. ¿Es defineixen clarament els criteris de selecció, inclusió i exclusió?
3. ¿Permetria la descripció metodològica la possibilitat de repetir el treball?
4. ¿Es descriu la població en estudi?
5. ¿Discuteix les limitacions del propi mètode?
6. ¿El resum expressa els principals resultats?

TAULA II
Articles apareguts a les revistes estudiades

Revista	Nombre d'articles
<i>Atención Primaria</i>	20
<i>Medicina Clínica</i>	5
<i>Revista Clínica Española</i>	1
<i>Gaceta Sanitaria</i>	2
<i>Annals de Medicina</i> (Barcelona)	1
<i>Revista Española de Pediatría</i>	0
Total	29

Quasi la meitat dels treballs (48 %) versaven sobre aspectes relacionats amb hipertensió, anàlisi de la demanda i vacunacions.

Disseny. El 89,8 % dels treballs foren descriptius, amb 2 estudis analítics (6,8 % del total) i un sol treball experimental. Cal destacar que aquest darrer no tenia un grup control ni una randomització adequada.

Adequació metodològica. Els 6 paràmetres d'adequació metodològica tingueren una mitjana de compliment de 3,89 amb una desviació estàndard d'1,42. Els articles que provenien de centres docents mostraren una puntuació mitjana de 4,25 amb una DE = 1,42, mentre que els treballs realitzats en àrees no docents mostraren una puntuació mitjana de 3,62 amb una DE = 1,40 (diferència no significativa per a una $p > 0,05$, $t = 1,15$, gdl = 26, $p = 0,257$).

Tractament estadístic. El 52 % dels treballs no oferien tractament estadístic. El 45 % utilitzaven el χ^2 , i en un sol estudi hi havia anàlisi de correlació i varianza.

Bibliografia. El nombre de cites per article donà una mitjana de 17,3 citacions per treball, amb una desviació estàndard d'11,12, de les quals una mitjana del 33 % eren iguals o posteriors al 1980, amb una desviació estàndard del 26 %. No hi havia diferències entre la bibliografia consultada per l'àmbit rural i la urbana, o entre àrees docents i no docents.

Discussió

La metodologia de l'estudi fou validada, tot i que hem de destacar una concordança inferior amb dos dels paràmetres d'adequació metodològica. Un d'ells és, ¿es defineixen clarament els criteris de selecció i inclusió i exclusió?, presenta un element de subjectivitat: ¿què entenem per clarament? i inclou dos aspectes que es poden separar en benefici d'un major risc: criteri de selecció i criteri d'inclusió-exclusió.

El segon paràmetre dubtós es: ¿es discuteixen les limitacions del propi mètode? Aquí patim algunes confu-

TAULA III
Temes abordats en els diferents àmbits de treball

Àmbit de treball	Nombre articles	Clínics	Epidemiològics	Administració
Rural	9	3	6	1
Urbà	19	2	12	6
No consta	1	1	—	—
Total	29	6	18	7

sions ja que la discussió de les limitacions es pot referir als resultats dels treballs o a la seva metodologia, i aquest últim era el que preteníem d'avaluar.

Un cop dit això, el primer comentari obligat és l'escàs nombre d'estudis publicats el 1986. Les revistes auditades són, sense cap mena de dubte, d'uns grans prestigi i difusió. Resulta sorprenent i descoratjador que els pediatres no tinguin més presència en el debat desenvolupat en l'atenció primària. Tampoc no es pot considerar satisfactòria la presència de diplomats en infermeria.

El nombre d'articles és més gran en l'àrea urbana, però no assoleix la significació estadística, potser per l'escàs nombre d'articles. Tampoc no ens ha d'estranyar que en l'àrea rural tot just hi hagin treballs orientats cap a aspectes administratius i organitzatius, ja que en aquest àmbit reben menys suport logístic.

La temàtica dels estudis està excessivament polaritzada entorn als estudis descriptius i de prevalences. Tres temes: hipertensió, demanda i vacunacions, ocupen la meitat dels esforços, amb llacunes sorprenents, com és el cas de l'absència d'estudis psico-socials.

Unicament 3 articles eren analítics o experimentals. Probablement altres estudis haurien aconseguit un disseny més atractiu introduint simplement la formulació d'hipòtesis, sense augmentar excessivament la complexitat dels treballs. Pensem que el dèficit no és essencialment metodològic, com apunta Abramson, sinó que pertoca a la formulació dels objectius. Falta pensar en

termes d'hipòtesi i amb una voluntat de plasmar una investigació que repercuteixi en la pràctica quotidiana.

També creiem que la presència de nombrosos estudis de prevalença es deu a una manca de treballs epidemiològics en atenció primària, mancança que s'ha intentat suplir des de la mateixa atenció primària. Tanmateix, es pot constatar fàcilment una reiteració abusiva en molts temes que no es pot justificar ni per part dels autors ni per part dels responsables editorials.

L'absència d'estudis clínics ens suggereix que aquest camp no està de moda. O que deixem aquesta àrea perquè la considerem més complexa o menys prioritària, o que correspon a d'altres professionals. Tanmateix, volem obrir la polèmica en el sentit que el menyspreu per l'àrea clínica obeeix a una certa lectura de la nostra pràctica assistencial, lectura en darrer terme ideològica i que, possiblement, estigui molt desviada cap a l'àrea epidemiològica.

L'extensa variabilitat de puntuacions rebudes emfasitzen la desigual qualitat dels estudis publicats. Hem constatat errors metodològics importants, com ara no seguir les normes de citació bibliogràfica de Vancouver, i això no obstant passaren la revisió editorial.

Lamentablement, la nostra metodologia no ens ha permès apropar-nos a temes tan importants com l'originalitat, la pertinença del tema escollit, la correcció de les proves estadístiques, la valoració de la potència de la discussió i la repercussió pràctica dels treballs auditats. Això no obstant, la nostra impressió sobre aquest darrer punt és que la majoria de treballs eren prescindibles o repetitius, encara que no inútils, ja que creiem que ens trobem en una fase necessària d'assimilació de la metodologia, de maduració i de brou de cultiu. Confiam que una tendència més creativa s'obri pas i que molt aviat es plasmí en treballs mutatis que suposin avenços constatables.

TAULA IV
Àrea d'investigació

Àrea d'investigació	Nombre articles
<i>Clínica</i>	
Etiològica	2
Diagnòstica	1
Tractament	5
Curs clínic/pronòstic	0
Fonamentalment psico-social	0
<i>Comunitària-epidemiològica</i>	
Prevalença	14
Programes de salut	3
Educació sanitària	1
Prescripció farmacològica	1
<i>Administració-organització</i>	
Qualitat (auditories)	3
Organització equip Assistència Primària	2
Circuits	1
Altres	1

El total d'articles és de 34, ja que alguns d'ells són comptabilitzats en àrees distintes.

Resum

Revisem 29 treballs elaborats per professionals d'atenció primària i publicats a: *Atenció Primària*, *Medicina Clínica*, *Gaceta Sanitaria*, *Revista Clínica Española*, *Revista Española de Pediatría* i *Annals de Medicina*. La majoria els trobem realitzats per especialistes o residents de Medicina Familiar i Comunitària, amb absència de pediatres. Entre els temes analitzats destaca l'anàlisi de la demanda, hipertensió arterial i vacunacions, que totalitzen quasi el 50 % dels treballs. Cal ressaltar un 89 % de dissenys descriptius, amb solament dos de tipus

analític o experimental. Sobre 6 paràmetres d'adequació metodològica hi hagué un compliment mitjà de 4,38 (DE = 2,23). El 52 % dels treballs no tenien tractament estadístic. Creiem que hi ha una extensa variabilitat en la qualitat dels treballs i que és necessari ampliar la temàtica d'interès dels investigadors i adaptar els dissenys a la demostració d'hipòtesis que suposin canvis en la pràctica assistencial.

BIBLIOGRAFIA GENERAL

- Abramson JH. Survey Methodes in Comunitary Medicine. Churchill Livingstone, Edinburgh, Londres 1979.
- Borrell F. Contenidos psicosociales de la revista Atención Primaria. Atención Primaria 1986; 3:101-102.
- Ferreiro L. Dispersiones de la literatura científica: su ajuste a la ley de Bradford. Rev Esp Doc Cient 1984; 7:89-104.
- González A, Valera J. Información sanitaria en Atención Primaria: el libro de registro de consultas. Gaseta Sanitaria de Barcelona. Sèrie Monografies, núm. 1 juny 1983; 68-75.
- Hurtado A, Pérez Fernández MM, Gervás JJ. La bibliografía de un proyecto de investigación. Med Clí (Barc) 1986; 87:483-485.